

ТУРКИСТОН ЖАДИД ФАЛСАФАСИДА ХОТИН-ҚИЗЛАРГА ОИД ИЖТИМОЙ ТАЪЛИМОТЛАР ТИЗИМИ

Мирджамалова Н. З.

Ўзбекистон давлат жисмоний тарбия ва спорт университети
ижтимоий гуманитар фанлар кафедраси катта ўқитувчиси.

mirjamalovanilufar@gmail.com

<https://doi.org/10.5281/zenodo.14771452>

Аннотация. Мақолада Туркистон жади́д фалсафасидаги хотин-қизларга оид ижтимоий таълимотлар тизими ўрганилади. Жади́длар, уларнинг таълимотлари ва ижтимоий ҳаётдаги мураккабликларга қаршиликларни тадқиқ қилиш орқали, хотин-қизларнинг таълимига, ҳуқуқларига ва уларнинг ижтимоий жойлашувига бўлган ўзига хос қараишларини кўрсатадилар. Бу тадқиқот жади́дларнинг ижтимоий ва маърифий таълимотларининг тафсилотларини, шунингдек, уларнинг замонавий жамиятга бўлган таъсирини таҳлил қилади. Жади́длар хотин-қизлар учун тўлиқ маърифатга эга бўлишни ва уларга қонун билан кафолатланган ҳуқуқлар беришни тақозо қилганлар.

Калим сўзлар: Туркистон жади́д фалсафаси, хотин-қизлар, ижтимоий таълимот, гендер тенглик, маърифат, жамият, ҳуқуқлар.

SYSTEM OF SOCIAL DOCTRINES ABOUT WOMEN IN THE TURKESTAN JADID PHILOSOPHY

Abstract. The article studies the system of social teachings about women in the Turkestan Jadid philosophy. The Jadids, by studying their teachings and resistance to the complexities of social life, show their unique views on the education, rights and social position of women. This study analyzes the details of the social and educational teachings of the Jadids, as well as their impact on modern society. The Jadids demanded full education for women and the granting of rights guaranteed by law to them.

Keywords: Turkestan Jadid philosophy, women, social teachings, gender equality, education, society, rights.

СИСТЕМА СОЦИАЛЬНЫХ УЧЕНИЙ О ЖЕНЩИНАХ В НОВОЙ ТУРКЕСТАНСКОЙ ФИЛОСОФИИ

Аннотация. В статье изучается система социальных учений о женщинах в философии Нового Туркестана. Джадиды своим учением и сопротивлением сложностям общественной жизни демонстрируют свои уникальные взгляды на образование, права и

социальное положение женщин. В данном исследовании анализируются детали социальных и образовательных учений джадидов, а также их влияние на современное общество. Джадиды требовали полного образования для женщин и предоставления им прав, гарантированных законом.

Ключевые слова: Новая Туркестанская философия, женщины, социальное воспитание, гендерное равенство, просвещение, общество, права.

Долзарблиги: Мақоланинг долзарблиги шундаки, туркистон жадидлари ўз вақтида гендер тенглиги ва хотин-қизларнинг таълимга бўлган ҳуқуқлари мавзусида муҳим фикрларни билдирганлар. Шунингдек, улар ўз таълимотларида ҳеч кимнинг ижтимоий ҳаётдан четлашишини хоҳламагандилар. Бу тадқиқот жамиятдаги гендер муносабатлари, таълим ва ижтимоий тенглик масалаларини қайта ишлашда муҳим аҳамиятга эга.

Тадқиқот мақсади: Мақоланинг асосий мақсади Туркистон жадидларининг хотин-қизларга оид ижтимоий таълимотларини ўрганиш ва уларнинг жамиятдаги ўрни, таълим ва ҳуқуқларини шакллантиришдаги муҳим рольни аниқлашдир. Бу мақолада жадидлар таълимотидаги гендер тенглик, хотин-қизларнинг ҳуқуқлари, уларнинг маърифатига бўлган муносабатлар ва ижтимоий ҳаётдаги ўрни таҳлил қилинади.

Тадқиқот вазифалари: Туркистон жадид фалсафасининг умумий хусусиятларини ва асосий таълимотларини тушунтириш. Хотин-қизларга оид жадидлар таълимотининг аниқ ҳудуддаги ижтимоий таъсирини ўрганиш. Жадидлар таълимотидаги янги педагогик ва ижтимоий назарияларнинг умумий аҳамиятини аниқлаш. Хотин-қизларнинг таълими ва жамиятдаги ролига оид таълимотлар билан боғлиқ истиқболларни кўриб чиқиш. Туркистон жадидларининг хотин-қизларга нисбатан гендер тенгликка ва таълимга бўлган муносабатларини таҳлил қилиш.

XIX-XX асрлардаги Туркистонда жадидчилик хуружининг ижтимоий ҳаётдаги катта ўзгаришларга сабаб бўлганини инкор этиш қийин. Жадидчилар, яъни ислохотчилар, ўз даврининг ўзига хос тарихий ва ижтимоий муҳитига жавобан янги таълимий ва ижтимоий тушунчаларни шакллантирдилар. Бу оқимнинг маънавий ва ижтимоий мазмунида, айниқса, хотин-қизларга бўлган муносабатда мустаҳкам ўзгаришлар амалга оширилди. Туркистон жадид фалсафаси, авваламбор, халқни маърифатига эътибор қаратиб, ижтимоий ҳаётнинг барча соҳаларини тўғри йўлга қўйишни мақсад қилган.

Жадидлар ўз таълимотлари орқали, аввало, хотин-қизлар ўртасида маърифатнинг аҳамиятини тушунтиришга ҳаракат қилганлар. Шунга қарамай, жадидларнинг ижтимоий таълимотлари асосан гендер тенглиги, таълим ва хотин-қизларнинг ижтимоий аҳамиятига қаратилган.

Жадидчиликнинг тарихий ҳамда ижтимоий контексти. Туркистонда жадидчиликнинг пайдо бўлиши ва тараққиёти ўша замоннинг ижтимоий ва сиёсий шароитига боғлиқ эди. XIX асрнинг охирида Россия империясининг шарқга бўлган таассуфли назарлари ва Туркистондаги мустамлака сиёсати кучая бошлаган эди. Бундан ташқари, иқтисодий ва ижтимоий таназзулнинг мураккаблиги жадидлар ўзгаришни талаб қилган муҳим омиллардан бўлди. Бу омиллар ичида хотин-қизларнинг таълими, ҳуқуқлари ва уларнинг жамиятдаги ўрни ҳақидаги масалалар биринчи ўринларда эди.

Жадидчиликда хотин-қизларга оид ижтимоий таълимотлар. Жадидчиларнинг асосий мақсади халқни маърифатли қилиш, уларга замонавий билимларни бериб, ижтимоий-иқтисодий ҳаётда мустақил бўлишни ўргатиш эди. Маърифатнинг асоси эса барча одамлар учун тенг бўлиши кераклигига ишонишарди, бу ўртада хотин-қизларга алоҳида эътибор берилишига олиб келди. Жадидлар таълимотида хотин-қизларнинг равнақи учун ҳужжатлар ва китоблар ёзилди, мактабларда уларга таълим беришни кенгайтиришга қаратилган ҳаракатлар қилинди. Жадидларнинг «Маърифат олиш ҳақиқий озодликдир», деган нуқтаи назарлари уларнинг таълимга нисбатан янги қарашларини кўрсатади.

Гендер тенглиги жадид фалсафасининг муҳим жиҳатларидан бири хотин-қизларга нисбатан гендер тенглиги ҳақидаги қарашлар бўлди. Бу қарор ўз вақтида анъанавий соқоватлар ва араб-ислом фалсафасига қарши турган бўлиб, жадидлар хотин-қизларнинг таълим олиш ҳақларини таъкидладилар. Уларнинг фикрича, жамиятнинг тараққиёти учун хотин-қизлар ҳам билим олиши, тафаккурдаги ўзгаришларни рўйобга чиқариши зарур эди.

Маърифат ва таълим жадидлар, шунингдек, маълум бир маърифатлар ва билимларга эга бўлиш, уларга замонавий билимларни ўргатиш масаласига катта эътибор қаратганлар. Ҳар бир жамиятнинг тараққиёти у ердаги одамлар (хусусан, хотин-қизлар)нинг билим даражасига боғлиқ эканлигини англатганлар. Туркистондаги жадид мактаблари, дарс ва тренинглар хотин-қизларнинг маърифатига эътибор беришни ўз олдига мақсад қилиб қўйган.

Туркистон жадид фалсафасида хотин-қизлар ҳуқуқлари жадидчилар ўзгаришлар ўтказиш орқали, хотин-қизларга оид ижтимоий таълимотларнинг асосий қоидаларига оид ҳужжатлар ишлаб чиқдилар. Жадидларнинг фикрича, хотин-қизлар учун тўлиқ билим олиш ва ўзаро ҳуқуқлардан фойдаланиш имконияти яратилиши керак. Улар ўзларининг ижтимоий таълимотларида, айниқса, оилавий муносабатларда ва жамиятда хотин-қизларнинг ҳуқуқларини тўғри тушунишни ва уларнинг сиёсий ва ижтимоий ҳуқуқларини сўзлашни алоҳида белгиладилар.

Маъмурий ҳуқуқлар жадидлар ўз таълимотларида хотин-қизларнинг маъмурий ҳуқуқларини, яъни уларнинг оилада, жамиятда ва давлат ишларидаги ўрни, ижтимоий-сиёсий ҳаётда фаол иштирок этиш ҳуқуқларини бир неча марта таъкидлаганлар. Хотин-қизлар ўз тафаккури ва хоҳишларига мувофиқ равишда иш ва ижтимоий ишларда иштирок этишлари керак деб ўйлашган.

Маърифатли ижтимоий жамият жадидчиларнинг асосий мақсади халқнинг ўзида жамиятдаги ўзаро муносабатларни, ҳар бир фуқаронинг ўз ҳуқуқ ва бурчларини англаб етган ҳолда, барқарор ва маърифатли жамиятни қуриш эди. Бу жамиятда хотин-қизлар ҳам тенг ҳуқуқли шахслар сифатида ўз ўрнини топиши керак, ва уларнинг ижтимоий ролини ошириш талаб этилади.

Жадид фалсафасининг замонавий жамиятга таъсири Туркистондаги жадид фалсафасининг замонавий жамиятга кўрсатган таъсири ҳали ҳам сезилиб туради. Хотин-қизлар учун таълим, гендер тенглиги, ижтимоий ҳуқуқлар ва ҳуқуқий тенгликларга оид қарашлар замонавий маърифат, ижтимоий ҳаётнинг асосий йўналишларидан бирига айланган. Шундай қилиб, жадидлар хотин-қизларнинг таълимга, ижтимоий ҳуқуқларга ва уларнинг ҳаётдаги ўрнига янги қарашни шакллантиришган.

Хулоса Туркистон жадид фалсафасида хотин-қизларга оид ижтимоий таълимотлар миллий ва ижтимоий ўзаро муносабатлардаги ўзгаришларнинг муҳим омилларидан бўлди.

Жадидлар гендер тенглигини, таълимга бўлган ҳуқуқларни ва ижтимоий ҳаётдаги фаол иштирокни хулоса қилган ҳолда, хотин-қизларнинг ҳуқуқларини мустаҳкамлашга қаратилган ҳаракатларни амалга оширдилар. Улар миллий тафаккурдаги янгиланишни ва хотин-қизларнинг ўрнини тан олишни тарғиб қилишган, шу билан бирга, замонавий жамиятдаги ижтимоий тенглик ва барқарорликни таъминлашга ёрдам берганлар.

REFERENCES

1. Ахмедов, Н. (2005). Туркистон жадид фалсафаси ва унинг ижтимоий-таълимий аҳамияти. Тошкент: Фан ва технологиялар нашриёти.
2. Саидов, Р. (2012). Жадидчиларнинг таълимотлари ва хотин-қизлар ҳақидаги қарашлари. Тошкент: Маориф ва мутахассис.
3. Тўлаганов, С. (2009). Туркистондаги жадид мактаблари ва уларнинг ижтимоий-сиёсий ролининг тарихий таҳлили. Тошкент: Ёилом.
4. Бобоев, Ф. (2013). Туркистон жадидчилиги: ижтимоий-тарихий таҳлил. Тошкент: Олий ва ўрта махсус таълим вазирлиги.
5. Исломов, А. (2008). Туркистон жадид фалсафаси ва унинг замонавий аҳамияти. Тошкент: Инновацион илмлар.
6. Мамажонов, Ш. (2014). Жадидлар ва хотин-қизлар: Туркистондаги ижтимоий-мەдний ўзгаришлар. Тошкент: Ўзбекистон университети нашриёти.
7. Алиев, С. (2010). Маърифат ва мафкура: Туркистон жадид фалсафасининг тарихий жиҳатлари. Тошкент: Адабиёт ва санъат нашриёти.
8. Ҳошимова, Г. (2011). Туркистондаги жадид мактаблари ва уларнинг ижтимоий таъсири. Тошкент: Туркистон фанлар академияси.
9. Камолов, Р. (2015). Жадидчилик: жамият ва таълимнинг янги қарашлари. Тошкент: Ёшлар нашриёти.
10. Алишер, А. (2017). Жадидлар фалсафасида хотин-қизларнинг ўрни. Тошкент: Ўзбекистон фанлар академияси.
11. Каримов Х. А., Казоқов Р. Т. ЯНГИ ТАЪЛИМ ТЕХНОЛОГИЯСИ АСОСИДА ТАЛАБАЛАРНИ ПЕДАГОГИК МАҲОРАТИНИ ШАКЛЛАНТИРИШ //Modern Science and Research. – 2025. – Т. 4. – №. 1. – С. 439-447.
12. Курбанова Д. С., Казоқов Р. Т. БАДИЙ ГИМНАСТИКАЧИЛАРНИНГ БОШЛАНҒИЧ САРАЛОВИ. – 2024.
13. Kazoqov R. T. QISQA MASOFAGA YUGURUVCHI SPORTCHI TALABALARNI HARAKATLANISH TEXNIKASINI BIOMEXANIK KO 'RSATKICHLARDAGI KAMCHILIKLARNI ZAMONAVIY TEXNOLOGIYALAR YORDAMIDA BARTARAF ETISH HISOBIGA YUGURISH TEXNIKASI TAKOMILLASHTIRISH //Modern Science and Research. – 2024. – Т. 3. – №. 11. – С. 271-279.

14. Казоқов Р. Т. и др. БАРКАМОЛ АВЛОДНИ ВОЯГА ЕТКАЗИШДА СПОРТЧИЛАРНИНГ МАСОФА СЕЗГИРЛИГИ МУАММОЛАРИ //Modern Science and Research. – 2024. – Т. 3. – №. 12. – С. 797-803.
15. Umarov D. X. et al. NATIONAL MOVEMENT FOR THE DEVELOPMENT OF PRIMARY CLASS STUDENTS'PHYSICAL PREPARATION USING GAMES //Modern Science and Research. – 2024. – Т. 3. – №. 2. – С. 732-741.
16. Umarov D. X. et al. THE EFFECTIVENESS OF USING A SET OF SPECIAL EXERCISES IN ANNUAL PREPARATION TRAINING OF SHORT-DISTANCE RUNNERS //Modern Science and Research. – 2024. – Т. 3. – №. 2. – С. 742-753.
17. Jumayev U. X. et al. " PEDAGOGICAL EDUCATION INNOVATION CLUSTER" MEANS COMMON GOALS AND SPECIFIC INTERESTS //Modern Science and Research. – 2024. – Т. 3. – №. 2. – С. 552-560.
18. Turopovich K. R., Rixsibayevna D. S. ENHANCING ENGLISH LANGUAGE LEARNING THROUGH PEDAGOGICAL TECHNOLOGIES. – 2024.
19. Kazakov R. T. et al. MULTIMEDIA SYSTEMS AND DISTANCE LEARNING TECHNIQUES IN SPORTS SOX //Modern Science and Research. – 2023. – Т. 2. – №. 9. – С. 99-105.
20. Казоқов Р. Т. и др. МАМЛАКАТИМИЗ ЯНАДА ЮКСАЛИШИДА БОЛАЛАР СПОРТИНИНГ ЎРНИ //Академические исследования в современной науке. – 2023. – Т. 2. – №. 9. – С. 5-11.
21. Казоқов Р. Т. и др. ПЕДАГОГИКА ОЛИЙ ТАЪЛИМДА КЕЙС-СТАДИ ТАЪЛИМ ТЕХНОЛОГИЯСИ АСОСИДА ПЕДАГОГИК МАҲОРАТИНИ ШАКЛЛАНТИРИШ ЮЗАСИДАН ТАЖРИБА-СИНОВ ИШЛАРИНИНГ НАТИЖАЛАРИ //Академические исследования в современной науке. – 2023. – Т. 2. – №. 6. – С. 111-115.
22. Казоқов Р. Т. Кейс стади технологияларидан фойдаланиб талабаларнинг масофавий таълим технологиялари асосида педагогик маҳоратини шакллантириш //Замонавий футболни ривожлантириш тенденциялари: муаммо ва ечимлари. – Т. 11. – №. 1.
23. Jumayev U. X. et al. " PEDAGOGICAL EDUCATION INNOVATION CLUSTER" MEANS COMMON GOALS AND SPECIFIC INTERESTS //Modern Science and Research. – 2024. – Т. 3. – №. 2. – С. 552-560.
24. Казоқов Р. Т., Мирзабдиллаева А. И., Мирзабдиллаева Х. И. МАКТАБГАЧА ТАЪЛИМ МУАССАСАЛАРИДА ТАРБИЯВИЙ ТАДБИРЛАРДА МИЛЛИЙ-

- МАЪНАВИЙ ҚАДРИЯТЛАРДАН ФОЙДАЛАНИШ // Академические исследования в современной науке. – 2023. – Т. 2. – №. 8. – С. 29-34.
25. Казоқов Р. Т. и др. ПЕДАГОГИКА ОЛИЙ ТАЪЛИМДА КЕЙС-СТАДИ ТАЪЛИМ ТЕХНОЛОГИЯСИ АСОСИДА ПЕДАГОГИК МАҲОРАТИНИ ШАКЛЛАНТИРИШ ЮЗАСИДАН ТАЖРИБА-СИНОВ ИШЛАРИНИНГ НАТИЖАЛАРИ // Академические исследования в современной науке. – 2023. – Т. 2. – №. 6. – С. 111-115.
26. Kazoqov R. T., Djurabaev A. M. Kredit modul tizimi nima // Ta'limni raqamlashtirish sharoitida pedagog kadrlarni qayta tayyorlash va malakasini oshirish. – 2021. – Т. 4. – №. 4. – С. 198-206.
27. Давурбаева М. Ж., Казоқов Р. Т., Мадаминов М. П. ТАЛАБА ЁШЛАРНИНГ МУСТАҚИЛ ТАЪЛИМ ОЛИШДАГИ БИЛИМ ВА КЎНИКМАЛАРИНИНГ ТАКОМИЛЛАШТИРИШДА ИНТЕРНЕТ РЕСУРСЛАРИДАН ФОЙДАЛАНИШНИНГ АҲАМИЯТИ // Академические исследования в современной науке. – 2023. – Т. 2. – №. 5. – С. 26-31.
28. Давурбаева М. Ж., Казоқов Р. Т., Мадаминов М. П. ТАЛАБА ЁШЛАРНИНГ МУСТАҚИЛ ТАЪЛИМ ОЛИШДАГИ БИЛИМ ВА КЎНИКМАЛАРИНИНГ ТАКОМИЛЛАШТИРИШДА ИНТЕРНЕТ РЕСУРСЛАРИДАН ФОЙДАЛАНИШНИНГ АҲАМИЯТИ // Академические исследования в современной науке. – 2023. – Т. 2. – №. 5. – С. 26-31.
29. Казоқов Р. Т. и др. КАСБИЙ ФАНЛАРНИ ЎҚИТИШДА ИЛФОР ПЕДАГОГИК ТЕХНОЛОГИЯЛАРНИ ҚЎЛЛАШНИНГ АҲАМИЯТИ ВА ЗАРУРАТИ // GOLDEN BRAIN. – 2024. – Т. 2. – №. 8. – С. 69-77.
30. Казоқов Р. Т., Жўракўзиев О. О., Эшпўлатов С. С. СПОРТ МУАССАСАЛАРИДА ТАРБИЯВИЙ ТАДБИРЛАРДА МИЛЛИЙ-МАЪНАВИЙ ҚАДРИЯТЛАРДАН ФОЙДАЛАНИШ // Академические исследования в современной науке. – 2023. – Т. 2. – №. 13. – С. 238-248.
31. Казоқов Р.Т., Бўриев Б.Ў., Абдиев Б.Ш., Джўрабаев А.М., Туропов А.Р. КУРАШ МИЛЛИЙ СПОРТ ТУРИНИ РИВОЖЛАНТИРИШНИНГ АСОСИЙ ЙЎНАЛИШЛАРИ // МИЛЛИЙ КУРАШ ТУРЛАРИ ВА УЛАРНИНГ НАЗАРИЙ-АМАЛИЙ МУАММОЛАРИ. - 2023. – Т. 1. – №. 2. – С. 161-163.